

Анастасия Петрова

anastasia.petrova@ts.uni-vt.bg

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, България

<https://orcid.org/0000-0001-9571-3609>

Колективната памет, културната политика и националната филология

ABSTRACT: Petrova Anastasia, *Collective Memory, Cultural Policy and National Philology*

The paper addresses the problem of national philology in Bulgaria in the context of globalization and development of a European strategy for preserving the cultural wealth of the small languages and small language communities. The thesis that the problems of Bulgarian philology are part of the crisis of humanities is elaborated. The requirements for the national philology in Bulgaria are primarily directed to the content side of the training. The program needs a clear and contemporary concept in line with the geopolitical, socio-cultural and linguistic situation in Europe. It is important in its development to take into account the deep connection and predetermination of the fate of the national philology by the state of the collective memory of the community and the cultural policy of our country.

KEYWORDS: collective memory, cultural policy, Bulgarian philology

Предварителни бележки

Последните десетилетия откриха две тенденции в живота на обединена Европа, без преувеличение определяни като „две цивилизационни насоки на съвременния свят“ (Симеонова-Конах, 2017, 20): бързо развиваща се *глобализация*, очертана от мащабен проект за общоевропейско пространство с единни стандарти във всички области на човешкия живот, и *мултикултурализъм*, насочен към хармонично и толерантно общество на знанието, с взаимно допълващи се култури и езици, деликатно вплели в иманентната си природа резултатите от глобализационните процеси.

Като част от всичко това в края на ХХ в., но особено в началото на ХХІ в., светът влезе в качествено нов етап на дълбока съдържателна промяна в обра-

зователната парадигма. По своя добър замисъл тази промяна трябва да формира у европейските граждани четири основни компетенции¹: да се научим да знаем (learning to know), да се научим да действаме (learning to do), да се научим да живеем заедно (learning to live together) и да се научим да бъдем себе си (learning to be). Ако по първите три от тях европейското общество постигна видими резултати, да бъдеш себе си се оказва трудно постижима цел – и за отделния индивид, и за обществото като цяло. Вече няма съмнение, че за осъществяването ѝ е нужно изградено с много грижа образователно пространство, което осигурява себепознание и (само)усъвършенстване, ясно осъзнато чувство за принадлежност и културна идентичност.

Съществуват ли условия за такова образование у нас? Широко споделено е тягостното усещане, че красивата идея за диалог на култури и езици, в който собственият начин на живот, общуване и професионална принадлежност да съжителства мирно с начина на живот и вяра на Другия, се оказва трудно постижим в голямото европейско семейство. Вдъхновяващата идея за глобализация като равнопоставена конвергенция между общности и единство на човечеството отстъпва пред доминиращото усещане за реализиране на стратегия за световно господство на „големи“ над „малки“ народи, за контрол върху подбора и интерпретацията на определени исторически факти, за редуциране на научни области, свързани с изучаването на „малки“ езици и култури, за проспериращи държави с висок стандарт на живот, които привличат професионално подготвени в собствената ни страна специалисти, а все повече млади хора, родени в семейства на емигранти второ поколение, бавно губят езика и родовата си памет. Избледняват различията в културни стереотипи, морални и етични ценности, в живота на част от обществото бавно се установява „безцветна“ наднационална идентичност, определяща духа на глобалния свят. Под лъскавата фасада текат процеси, които странно напомнят за споделените опасения на Н. Трубецкой в статията *Вавилонская башня и смешение языков* от 1923 г. и препращат към алегоричния образ на Вавилонското стълпотворение. Съвременната идея за “космополитна нация” не може да не предизвика асоциация с нарисуваната от Н. Трубецкой картина: еднородна общочовешка култура, върху която „лежи отпечатъкът на някакъв среден за членовете на дадената социална среда психически тип“, с нарастваща неопределеност и безличност заради „нивелиране“ на културната пъстрота (Трубецкой, 1990, 153–154). И днес доминира усещането, че бъдещето принадлежи на „денационализирания човек“ с „известно всеобхватно чувство за световно гражданство“ (Загорев, 2005, 93). Под напора на радикалния мултикултурализъм, долавян „във въздуха“ на нашето време, опасността от поглъщане на нашата „малка“ култура и езика ни от „основните духовни империи“ вече изглежда реална (Семов, 2005, 39).

---

¹ Вж. доклада на Ж. Делор пред ЮНЕСКО на тема *Learning: the treasure within* (1996) - <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000102734>

За хуманитаристиката конвергентните процеси намират видимо проявление в усилията за хармонизиране на образователните системи в Европа². Чрез поредица от инициативи в тази посока европейската администрация „отвори“ мисленето за непознатия свят, събуди желание за координирани усилия и обща цел, за възприемане на добри чужди идеи и ускоряване с общи усилия на материалното и духовното развитие на регионите. Европейският съюз става все по-реален социално-политически субект, а социолингвистичното състояние и перспективи за развитие на европейската езикова общност без съмнение се отразяват пряко върху настоящето и бъдещето на българския език (Пачев, 2008, 8 – 21). Но наред с удобствата от неограничената комуникация между индивиди и общества текаат процеси, които налагат чувство не за хармонизиране, а за унифициране на мисленето и поведението на хората. Установяването на английския като *lingua franca* за глоболизиращото се общество има своя тревожен резултат в многобройните англоезични заимствания, задушавачи изразността и богатството на родния език. Масовият билингвизъм сред интелигенцията, сам по себе си разширяващ човешкия хоризонт, променя йерархията на езиците в някои социални групи на големите градове и стеснява пространството на националния език към неофициалните сфери. В света без граници се извършва манипулиране на съзнанието и изместване на традиционната представа за себе си и за света в полза на големите културни империи. Младежкият ум е зает от примамливи продукти на универсална масова култура, утвърждаваща чужди и често идеологизирани модели. Пределно рационализиращият европейски живот започна да се отклонява от избрания път към духовност и постигане на хармонично сливане в човека на интелект и емоционално преживяване. Но най-тревожното е, че това е живот за мига, лишен от голяма идея и план за усъвършенстване. Преситеността на този живот, фокусиран върху удовлетворяване на дребни материални потребности, бавно множи хората, дистанцирани от общите проблеми. Тревога за темпото на развитие, дълбочината и последиците от тези процеси изразяват много учени (вж. само Китова, 2017, Виденов, 2007; Семов, 2005: 39 – 48; Загоров, 2005, 92 – 101; Добросклонская, 2014, 64–70 и др.). А европейските институции невинаги и в недостатъчна степен отчитат сътресенията в обществата. Въпреки красивите призови, бъдещето на хуманитаристиката не е приоритет за усилията им, доминират съвременните технологии в области, гарантиращи висок икономически растеж.

Разгледан на този фон, големият въпрос за националната филология в България надхвърля пределите на образователната сфера като цяло и отвежда до по-дълбоки и съдбовни теми - за *колективната памет, културната идентичност* и бъдещето на всеки европейски народ.

---

² Начало на този процес поставя подписаната от членовете на Европейския съюз през 1999 г. в Италия Болонска декларация.

Колективната памет и културната политика

Най-близко до трудната за дефиниране същност на понятието *колективна памет*³ е определянето ѝ като „система от взаимосвързани индивидуални изражения на паметта“, в която „личните ни спомени се съчленяват със спомените на другите в една добре регулирана система от реципрочни и взаимно допълващи се образи“ (Bastide, 1994, 209–242, цит. по Кандо, 2001, 66 – 67). Подобно систематизиране на отпечатъците и раждане на споделени спомени за идеи, личности, места и пр. в индивидуалното съзнание на група хора се извършва под въздействието на общата култура, функционираща като усвоен от детство начин на мислене и възпитано поведение – вж. образното описание в едно от есетата на Б. Богданов:

Като един вид постоянно пренагласяване спомнянето е зависимо от тази външна културна среда поле за означаване или семиозис, ако се изразим на езика на Пърсовата семиотика, което позволява да третираме работно тази семиотицизирана културна среда като *допълнителен външен мозък*. Тя е, така да се каже, система усилвател за малката по-затворена система на индивидуалната паметна дейност (Богданов, 2005, 168–169).

С утвърдените *ценности*⁴, *норми* и *нагласи*, културата се проявява във вид на структурна организация на потока от възприятия и се отразява в цялостния *модел на света*⁵, съграден в паметта на общността. В основата на този модел е положена универсална система от идейни противопоставяния (като добро - зло, живот - смърт, бял - черен, горе - долу, запад - изток, земя - вода и др.), плод на генетично заложените операционни структури на когнитивната дейност на ума. Тази система съдържа и специфични индивидуални неповторимости, които социокултурната среда „хармонизира“ и насочва, без да накърнява същността им (Леви-Строс, 1985; Иванов, Топоров, 1965; Цивьян, 1990; Лотман, Успенский, 1971, 146; Касирер, 1993, 122). Изключителната важност

³ Въведено от френския социолог М. Халбваск (Халбваск, 1996).

⁴ Редица изследвания анализират влиянието на културните ценности върху всекидневното или икономическото, политическото и социалното поведение на хората (Гарванова, 2013, 43 – 63).

⁵ Терминът *модел на света* е особено подходящ, ако в *модел* вложим смисъла на “гъвкав набор от операции (или някаква хипотетична структура, осигуряваща търсената последователност от операции), които биха могли да осигурят наблюдаеми преобразувания на входните данни в изходни” (Фрумкина, 1974, 11). У. Еко го определя като “мрежа от културна информация, функционираща като някакъв космологичен код” (Еко, 1993, 120), а А. Гуревич - като “мрежа от координати”, взаимосвързани универсални понятия във всяка култура, чрез които хората възприемат действителността и строят образа на света в съзнанието си (Гуревич 1984, 10). За Т. Цивьян моделът на света е съчетание на различни семиотични възпъщения, координирани помежду си и образуващи единна универсална система (Цивьян, 1990, 5).

на този концептуален модел произлиза от факта, че той предопределя вътрешната форма на всеки културен феномен. „Втъкан“ е в езика, създава еднаквост на мислите, ценностите и оценките, културните модели и стереотипи на ежедневието. Елементите в него служат като ориентири при избора на поведенческа стратегия, т.е. изпълняват регулативна и светообразуваща функция. Зададената структура на културното пространство може да бъде доловена в литературни образи и сюжети, в произведения на театралното и изобразителното изкуство, музиката и др., в значими моменти от историята и в националните образи, които асоциираме с добро и зло, възход и падение. Следователно, свързващото между отделните личности е *колективната структура* на едно общо знание и представа за себе си и света, основани на обединението около общи правила, ценности и спомени.

Сред различните културни кодове на общността езикът е основното средство за улавяне, съхранение и екстериоризиране на мисълта и паметта. Той носи диахронното културно знание за възпроизводство и съхранение на човешката общност, както и синхронната информация, осигуряваща пространствена стабилност и културна интегрираност. По този начин *езиковата памет* захранва индивидуалния ум с готов „строителен материал“, запазва новите когнитивни структури и действия като активен механизъм за обработка на следващия информационен поток по начин, указан от обществото. Така се гарантира, че това общество няма да бъде просто човешка група, споделила една територия, а ще бъде духовно обединение на личности. *Езиковото самосъзнание* е високо в скалата на човешките ценности, на него се крепи *националната идентичност*. А културният смисъл, с който са заредени думите в родния език, за носителите му не е „пасивен информационен тезаурус“, а има стойността на ежедневно вплетен жизнен “етер” (Асман, 2001, 19–20)⁶.

Всичко това обяснява силната чувствителност към бъдещето на езика във време на интензивни конвергентни процеси. Придобитата власт от електронните мрежи, функциониращи като огромна виртуална памет без граници, надвисва като заплаха над чистотата, дълбочината и изразителността на родния език. Обществените медии и техните информационни блокове са увлечени в мащабен процес на целенасочено разпространение на идеи, понякога в контраст с придобитото в собствената култура знание и светоусещане. Наложената от това разширено информационно пространство концептуализация на света манипулира формираното с векове колективно съзнание и памет (вж. още Добросклонская, 2014, 67–70; Загоров, 2005, 92–101).

Събудените страхове за използването на акумулираната от човечеството култура против нейните собствени хуманистични идеали изтеглиха в центъра на дебатите за развитие на човечеството и международния ред дискусията за *културната идентичност*. *Идентичността (самоопределянето)* на личността

---

⁶ Това важи с особена сила за общностите в селата и малките провинциални градчета. Там връзката между хората е много силна, а паметта се поддържа до голяма степен чрез словото и се възпроизвежда свободно на всички обичайни места за социален контакт.

е динамичен процес, който минава през трудни решения в кризисни моменти. Само по себе си понятието *идентичност*⁷ притежава сложна многостранност, което обяснява многобройните му разновидности - *културна (национална, етническа), религиозна, езикова идентичност, идентичност по пол, възраст, образование, професия* и др. (вж. по-подробно Попова, 2011, 29). Тези разновидности съществуват едновременно в съзнанието на съвременната личност под формата на *множествена идентичност* и са свързани с различни нива на "ментално програмиране". Културните ценности, норми, нагласи и вярвания са най-трайно закрепеният елемент в индивидуалното съзнание и най-дълбоката причина за съществуването на културна пъстрота, по данни от различни кроскултурни анализи на групи и култури (Хофстеде, 2001).

Националната идентичност винаги включва историческа перспектива и е свързана със степента на осъзнаване на индивида като представител на дадена култура (т.е. отъждествяване с цялото и неговите членове, уеднаквяване на мислене и поведение в унисон с тези на групата). Тя има няколко опорни точки, сред които изпъкват осъзната принадлежност към една наследствено-културна група, ангажираност с нейните традиции, обичаи, ритуали и под., ценностна ориентация, формирана на базата на споделени между поколенията културни ценности (Попова, 2011, 30). Българската култура се определя като култура по-скоро от *колективистичен тип*. За българина понятията *родина, род, корен, семейство, домочадие* и др. винаги са били с висока стойност, защото са асоциирани с представата за *своето* пространство на сигурност, топлина и доверие (Димитрова, 2014, 398 – 403). И все пак според редица статистически проучвания⁸, броят на българите, които допълват националното самоопределяне с *наднационална идентичност* (европейска или на гражданин на света)⁹ расте. Европейските институции призовават за преодоляване на етноцентризма и възприемане на общи ценности, които не изключват *регионалното и националното самоопределяне* на европейските граждани. Но зад красивите думи за мултикултурализъм стои сурова реалност - тревожни наблюдения за дълбока криза в народностното самосъзнание и памет, задълбочаваща се с всяко следващо поколение на дългия преход; избледнели културни ценности и традиции, „приглушени“ от изкуствено привнесени чужди идеи, модели и ритуалност. В младежка възраст и особено във време на професионален избор всичко тласка към „предефиниране“ на самоопределянето, защото отделният индивид или група планират действията си според оценката на условията

---

⁷ От лат. *identitas* 'еднаквост, сходство' > *identidem* 'неведнъж, много пъти' > *idem* 'същият' (ЛБР, 308).

⁸ Статистиката сочи нарастване на степента на самоосъзнаване на българите като европейци - от 16 % през 1991 г. до 52 % през 2006 г. (Чавдарова, 2008, 194). За това допринасят и различните европейски програми за осигуряване на мобилност; вж. повече у Новаков, Малешкова, Стойкова, Рийтц, Рудингер, 2008, 10.

⁹ Тези идентичности се определят като „въобразени“, но за съзнанието те са толкова изпълнени със съдържание и реални, колкото и националната идентичност (Андерсън, 1998).

и възможностите за реализиране на бъдещи планове¹⁰. С други думи, индивидуалното съзнание реагира динамично на промените, предизвикани от решения и действия на институционалната среда, влияние на доминиращи в средата идеи и др. с подмяна на социалните възгледи и идентичността (Jacobs, Maier, 1998, 4–5).

Развитието на културата в нашето общество зависи от провеждането на държавна политика, изградена в унисон със съвременното разбиране за *култура, културна памет и идентичност*¹¹. Очакванията са в този пакет от добре обмислени и обосновани действия да прозира осъзнатата необходимост от координиране на културната политика с действията в образователната система. Като ключов елемент в културата, именно образованието трябва да насочи развитието на Европа по пътя на цялостно познание за света и „живия“ живот, като ценност сам по себе си. Дълбоката същност на културата е в симбиозата между знание и духовност, нужна за преобразуване на човешкия живот на по-високо ниво. Духовните потребности на етнокултурното съобщество, а не толкова потребностите на бизнеса и пазара на труда, трябва да бъдат в основата на тази политика. Чужда на по-голямата част от българите остава дълбоко погрешната формула, според която образованието е продукт на потребителско общество¹². Подобно „остойностяване“ е всъщност обезценяване на просветителската работа, която според традиционните разбирания е свято дело, дарено за обществено благо. Само образованието има духовния капацитет и организационния механизъм, за да поддържа будна историческа памет, да създава стабилност на идентичността и да постигне културна непрекъснатост между поколенията. За всичко това са нужни „специфични форми на постоянно напомняне за принадлежност към общността“ (Илиева, 2011, 109–110). Стъпаловидното надграждане на общо и конкретно знание за света и за българите в него осигурява възможност на широкия фон на световните постижения да бъдат осмислени и оценени постиженията на нашата цивилизация. Тогава новите форми на европейско гражданство и идентичност не биха били заплаха за национално самоопределение на българите в условията на културен и езиков плурализъм. А войнстващият национализъм и ксенофобията ще бъдат притъпени като социално явление.

Националният интерес изисква глобализационните процеси да не рефлектират върху образователната система на отделните държави като уеднаквяване. Обществените очаквания са за необходима стандартизация (в образователни

¹⁰ Вж. специалното изследване от 2008 г. у Чавдарова, 2008, 193–194.

¹¹ Силните съвременни общества намират за особено важно дискутирането на въпроса за националната памет, вж. коментара у Симеонова-Конах, 2017, 13.

¹² Редица автори отбелязват, че с процесите на глобализация бяха форсирани хомогенизацията и нарастващата консумация в обществото ни. Налагането на идеята за образованието като стока е част от този процес. Лансират се конструкти като „образователен пазар“, „пазарни принципи в образованието“, „макдоналдизация на висшето образование“ и др. (Тошев, 2015, 178–179; Kluver, 2004, 431).

степени, предметни области на обучение и др.), която не „заглушава“ пъстротата на отделното общество, а допуска свободно следване на заложените в собствената култура линии и форми на развитие. Така всички по свой, вероятно уникален път, ще достигнем до крайната общоевропейска цел.

Университетската специалност „Българска филология“ – надежда и перспектива

„Българска филология“ е специалност, която в държавните университети все още пази най-доброто от традиционното филологическо образование в България. С всяка поредна година обаче обликът на студентската аудитория се променя. Безспорно е установяването на ценностна криза, изразена в изкривени представи за добро, успех, любов, вяра, справедливост, патриотизъм и под., отсъствието на светоглед и идентичност, недостатъчна идейна и професионална обвързаност със света, неувереност по отношение на собствената реализация и др. Дълбочината и мащабността на духовния срив е достатъчен подтик за преоценка на основата, върху която е изградено обучението по основната специалност, осигуряваща знание за духовността на българите (роден език, литература, традиции и обредност).

Стратегически важна за нацията, „Българска филология“ се нуждае от концепция, която в духа на времето да има антропологична насоченост, т.е. да постави човека и неговия свят в центъра на обучението по основополагащите и надграждащите дисциплини. Реализирането на тази концепция предполага насочване към специално подбрана национално значима информация, вградена в единна „мрежа“ от основни културни понятия¹³. Според А. Вежбицка осмислянето на културата с помощта на нейните ключови думи е от особена значимост, защото разкрива пред ума „общите организационни принципи“, придаващи свързаност и дълбочина на културата (Вежбицка, 1996, 27). Подобен подход дава ясна смислова насоченост на обучителния процес по всички филологически дисциплини, поставя ги в едно общо смислово пространство, споделено между преподавател и студент. Така преподаването

¹³ В размисъл за училищния модел на литературно обучение И. Пелева предлага подобен подход, който би повишил ефекта на преподаването знание - вместо около авторски имена и заглавия на текстове, учебният процес да се построи около опозиционни (или ситуативно опозиционни) двойки понятия, които са „конститутивни за най-физиономичните сюжети“ на българската мисловност и върху които се градят митовете на общността“ (напр., свое - чуждо, робство - свобода, герой - предател, личност - народ, човек - Бог, любов - омраза, памет - забравя и др.). Обучителната платформа сполучливо е наречена „Българският свят в концепти и идеи“ (Пелева, 2016). Процесът на изграждане на университетската платформа за обучение може да бъде направляван от многобройните публикации с културно-семиотичен, етнолингвистичен и когнитивен подход към културни текстове, отразили концептуализацията на света в българското съзнание.

знание не е самоцелно придобито, а е подчинено на обща концепция за емблемите на националната (културната) идентичност и представящите я културни наративи. Стройно изградената методика на постоянно връщане към основните културни знаци и тяхното съдържание отвежда до *вътрешната форма* на езика, в смисъла на В. Хумболт и А. Потебня (Гумбольт, 1985; Потебня, 1989), а езикът се осмисля като „огледало на народната култура, народната психология и философия“ (Толстой, 2013, 7). У студента се възпитава чувствителност към езиковите явления, наблюдавани в различни видове текстове, умение да открива „виждането“ за света на обществото във всички „въплътяващи“ го културни кодове (език, митология, фолклор, музика, театър, кино, изобразително изкуство и под.). Организирано като добре премислена система от допълващи се идеи и образи, съдържанието на учебния план получава единна идейна и емоционална основа, носи и духа на ХХI в., и опазената през вековете народна памет във всичките ѝ прояви. Подготвят се широко и задълбочено информирани специалисти чрез осигуряване на съдържателна обвързаност на подаваните знания като части от единното познание за живота и света.

Традиционното изучаване на езика в динамиката на неговото развитие¹⁴ осигурява филологическа плътност на учебния процес. Изходното знание за прародината и последвалото териториално и социално разслоение на славяните позволява осъзнаване на преживените от езика формални и семантични изменения като част от дълбока реорганизация на граматичния строй и съдържателния му план. Дискусията върху славянския произход и плавното надграждане със знанието за типологическата характеристика на българския като балкански език, дават усещане за силна зависимост от времето и пространството, в което е функционирал. Ареалният ракурс, т.е. изучаване на българския като език в пресечната зона на славянския и балканския лингвокултурен ареал, го утвърждава в студентските представи като „класически и екзотичен“, славянски в корените си и балкански в типологически план (Иванчев, 1988) и като „еталон“ на балканския езиков съюз (Асенова, 2002). Знанията за хилядолетния лингвокултурен контакт с други балкански, средиземноморски и европейски култури дават „очи“ за конкретните следи от езиковата история на всички равнища. Но те подхранват и съзнание за принадлежност към народ, чието колективно съзнание е моделирано от различни културни влияния и по тази причина е широко отворено за вижданията, вярванията и стремежите на Другия. Всичко това подготвя осмислянето на същността на балканския модел на света като неповторима смесица от елементи с различен културен произход. Изгражда се стабилна подготовка за възприемане на богатството и самобитността на културата и езика на българите на общоевропейски фон. Но едновременно с това се създава изключително важната основа за личностното отъждествяване едновременно със славянската, балканската и европейската общност.

---

¹⁴ Чрез основополагащи дисциплини като „Старобългарски език“, „Историческа граматика на българския език“ и „Сравнителна граматика на славянските езици“, „Диалектология“ и др.

Перспектива за разгръщане на студентското мислене предлага и балансираното присъствие на обучението по друг славянски, балкански или някой от международните езици. Въвеждането на студентското съзнание в „кръга“ на друг език (и култура) разширява професионалната компетентност, развива усет към универсалното и специфичното, осигурява още един път към себепознаване. Поддържането на такова знание отваря мислите за многоликостта на света и прави споделено виждането, че в наши дни заплахата за родния език не идва толкова от глобалните промени, колкото от липсата на адекватно отношение на собственото ни общество към предизвикателствата на времето (Китова, 2017). Свободният достъп до културното (и езиково) богатство на Европа позволява по-ясно да се осъзнае етнокултурната конотация на текстовете на родния и чуждия език, сходството и различието в образи, теми и мотиви от различните литературни традиции. Насищането на учебния процес с размисъл по тази тема утвърждава убеждението, че цената на разнообразието на света е да опазим своеобразието в него.

Университетското обучение е вид комуникация между екипни личности, обвързани от обща цел (Rajasingham, 2004, 416). Съвременното обучение е цялостна, но неравновесна система, с многовариантно и нееднозначно поведение на екипите от преподаватели и студенти в нея. Чрез съгласувано взаимодействие помежду им тази система има способността да се самоорганизира във всяка нова ситуация. Такова синергетично по същността си образователно единство е най-добрата среда за покаяване на новаторство и еволюиране на мисленето. Открито за приток на нова енергия, обучението действа в различни режими на открояване на теми, мотиви, методологични решения и под., създава такава рамка на обучителния процес, която стимулира преподаватели с философска нагласа, с ново виждане за света и интердисциплинарен подход. Провокира се аналитично мислене, умение за „пътуване“ в реалности, съградени чрез концептуализация и в съответствие с различни културни „вектори и измерения“. Р. Милруд отбелязва, че световисещането на носителите на културата се кодира в текстове и хипертекстове¹⁵, които с тяхната безграничност, нелинейност и многопластовост позволяват декодиране на културата с достатъчна степен на надеждност (Милруд, 2013, 55). Между-предметният синтез в проблематиката на отделните обучителни курсове също

¹⁵ Споделям идеята, че *хипертекстът*, като съвкупност от свързани в отворен масив текстове, стимулира нестандартна и творческа мисъл, защото индивидуалният текст се разтваря в „потенциалната необозримост на мрежата и в нейната множественост“. С развитието на новите технологии се разработват интересни идеи за използването на хипертекстове в обучението (Стайков, 2004). Напр., интересен предмет на анализ може да бъде хипертекста на многобройните езикови метафори, които отвеждат до един и същ концепт в дадена култура. Метафората функционира като средство за изразяване на културната менталност и е основно когнитивно средство за изграждане на концептуалната картина на света. Такъв тип анализ би отвел студента до извода, че често различните култури концептуализират по свой начин един и същ фрагмент на света и обяснението на този факт често е в неповторимостта на натрупаното социокултурно знание.

е предпоставка за изграждане на трайно знание, респект към смисловото пространство на езика и убеденост във връзката му с мисленето и културата на един народ. Социокултурното знание, проблемите на културологията и семиотиката, етнолингвистиката, психоллингвистиката, прагматингвистиката и др. под формата на „ветрило“ от избираеми дисциплини могат да насочват студентските умове по модерни и значими научни пътища. Чрез аудиторната работа, но и с неформални контакти на преподавателско-студентските екипи¹⁶ духовността на нацията ни се предава на следващото поколение българи.

Перспективата, т.е. посоката към светлината на хоризонта, за специалността „Българска филология“ е в изграждането на ново образователно пространство. С много грижа и съзнание за обществен дълг то трябва да бъде съградено така, че да възпроизвежда общностни модели и стереотипи, да пази националния дух и да акумулира памет. В такава образователна среда „покълва“ независимо мислене и вяра в собствените знания и опит. Очакванията и надеждите на обществото са тази стратегически важна за държавата ни специалност да възпита ново поколение от висококвалифицирани личности, с широко познание за света и умение за практическото му прилагане. Но особено важно за времето, в което живеем, е следващото поколение да има ясен поглед над сложната картина на съвременния живот и будни спомени за историческия път на народа ни, от които ще почерпи силата да бъде себе си в глобалния свят.

Библиография

- Андерсън, Б. (1998). *Въобразените общности: Размишления върху произхода и разпространението на национализма*. Прев. Я. Генова. София: Критика и хуманизъм.
- Асенова, П. (2002). *Балканско езикознание*. Велико Търново: Фабер.
- Асман, Я. (2001). *Културната памет. Писменост, памет и политическа идентичност в ранните високоразвити култури*. Прев. А. Димова. София: Планета 3.
- Богданов, Б. (2005). *Отделно и заедно*. София: Планета 3. <http://bogdanbogdanov.net/pdf/252.pdf>.
- Вежицкая, А. (1996). *Язык, культура, познание*. Москва: Русские словари.
- Виденов, М. (2007). *Европейският съюз и предизвикателствата пред българските езиковеди*. ЕИ „LiterNet“, №4 (89). <https://litenet.bg/publish3/mvidenov/evropejskiiat.htm> 10.03.2020.
- Гарванова, М. (2013). *Трансформация в ценностите на съвременния българин*. София: За буквите.

---

¹⁶ Заради неформалния си характер различните художествено-творчески форми, дискусии, посещения в музеи и под. имат силния ефект да обвързват студенти и преподаватели (и емоционално) в едно общо социално пространство на споделени цели, опит и очаквания. Понякога образователната сила на тези форми е по-голяма от въздействието на аудиторните занимания.

- Гумбольдт, В. (1985). *Язык и философия культуры*. Перев. М. И. Левина, О. А. Гулыга, А. В. Михайлов, С. А. Старостин, М. А. Журина. Москва: Прогресс.
- Гуревич, А. (1984). *Категории средневековой культуры*. Москва: Искусство.
- Димитрова, И. (2014). *Още веднъж към въпроса за колективизма и индивидуализма в културата и езика*. „Арнаудов сборник“, т. 8, с. 398-403.
- Добросклонская, Т. Г. (2014). *Лингвокултурна глобализация и способы передачи культурнозначимой информации в медиатекстах*. В: *Език, сознание, комуникация*. Ред. Е. Л. Бархударова, И. В. Зыкова, В. В. Красных. Москва: Макс пресс, вып. 50, с. 64-70.
- Еко, У. (1993). *Семиотика и философия на езика*. София: Наука и изкуство.
- Загоров, О. (2005). *Предизвикателствата пред идентичността*. В: *Етническо многообразие и обединяваща се Европа*. Съст. М. Мизов, София: Център за исторически и политологически изследвания, Фондация „Солидарно общество“, Фондация „Жан Жорес“, с. 92-101.
- Иванчев, С. (1988). *Българският език – класически и екзотичен*. София: Народна просвета.
- Илиева, Т. (2011). *Съхраняването на българската памет – приоритет на съвременното ни образование*. „Многообразие в единството“, № 2, с. 109-115. <http://tksi.org/SUB/papers/2-2/2-2-16.pdf>. 09.03.2020.
- Кандо, Ж. (2001). *Антропология на паметта*. Прев. М. Йончев. Враца: Одри.
- Касирер, Е. (1993). *Човекът и културата*. В: Стефанов, И., Гинев, Д. (съст.). *Идеи в културологията*. София: Университетско издателство „Климент Охридски“, с. 120-142.
- Китова, М. (2017). *За съдбата на езика и на религията в съвременния глобализиращ се свят. Послеслов*. В: *Езикът и религията – два различни модела на света*. Варна: LiterNet, <https://litenet.bg/publish29/maria-kitova/ezik-i-religiia/za-sydbata.htm> 10.03.2020.
- ЛБР: Войнов, М., Милев, А. (1990). *Латинско-български речник*. София: Наука и изкуство.
- Лотман, Ю., Успенский, Б. (1971). *О семиотическом механизме культуры*. „Учен. зап. Тартуского университета“, т.5, вып. 284, с. 167-176.
- Мильруд, Р. П. (2013). *Язык как символ культуры*. „Язык и культура“, № 2 (22), с. 43-60.
- Новаков, С., Малешкова, Ф., Стойкова, Е., Рийтц, Кр., Рудингер, Г. (2008). *Образователната мобилност на българските студенти в контекста на общеевропейското образователно пространство*. В: *Да останем в България: най-трудният избор? (кандидатстудентски дилеми)*. Състав. Т. Чавдарова, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, с. 9-26.
- Пачев, А. (2007). *България и българският език в Европейския съюз*. „Български език“, № 1, LIV, с. 8 – 21.
- Пелева, И. (2016). *Българска култура и литература – методически бележки с публицистично-призивни елементи*. Варна: LiterNet, №6. https://litenet.bg/publish20/i_peleva/bg-kultura-i-literatura.htm 12.03.2020.
- Попова, Ю. (2011). *Концептуални основи на културната идентичност, приложими към българо-румънския трансграничен регион край река Дунав*. „Научни трудове на Русенския университет“, том 50, серия 5.2, с. 27 – 33.

- Потебня, А. А. (1989). *Слово и миф*. Москва: Правда.
- Семов, М. (2005). *Съдбата на националните и етническите култури в съвременния глобализационен процес*. В: *Етническо многообразие и обединяваща се Европа*. Съст. М. Мизов, София: Център за исторически и политологически изследвания, Фондация „Солидарно общество“, Фондация „Жан Жорес“, с. 39 – 48.
- Симеонова-Конах, Г. (2017). *Марката/брендът на страната и българистиката в чужбина*. „Език и литература“, № 1–2, с. 9 – 21.
- Стайков, Г. (2004). *От текст към хипертекст*. Реферирано електронно издание „Литературен клуб“. <http://www.litclub.com/library/kritika/gstaykov/hypertext.html> 12.03.2020.
- Толстой, Н. И. (2013). *Язык и культура*. В: Толстой, Н. И., Толстая С. М. *Славянская этнолингвистика*. Москва: Российская академия наук. Институт славяноведения, с. 7-19.
- Тошев, Б. (2015). *За какво е висшето образование: преглед и препоръки*. “Bulgarian Journal of Science and Education Policy (BJSEP)“, Vol. 9, Number 2, с. 169-229.
- Трубецкой, Н. (1990). *Вавилонская башня и смешение языков*. Известия Академии наук СССР. „Серия литературы и языка“. Т. 49, 2, с. 152 – 160.
- Фрумкина, Р. (1974). *Прогноз в речевой деятельности*. Москва: Наука.
- Халбвакс, М. (1996). *Колективната памет*. Прев. Б. Димитрова. София: Критика и хуманизъм.
- Хофстеде, Х. (2001). *Култури и организации: Софтуер на ума*. Прев. М. Минков. София: Класика и Стил.
- Цивьян, Т. (1990). *Лингвистические основы балканской модели мира*. Москва: Наука.
- Чавдарова, Т. (2008). *Присъединяването на България към Европейския съюз: обществен, поколенски, личен шанс? В: Да останем в България: най-трудният избор? (кандидатстудентски дилеми)*. Състав. Т. Чавдарова, София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, с. 193 – 215.
- Bastide, R. (1994). *Mémoire collective et sociologie do bricolage*. „Bastidiana“, № 7-8, p. 209 – 242.
- Jacobs D., Maier, R. (1998). *European identity: construct, fact and fiction*. In: *A United Europe. The Quest for a Multifaceted Identity*. Eds. M. Gastelaars, A. de Ruijter, Maastricht: Shaker, pp. 13-34.
- Kluver, R. (2004). *Globalization, Informatization, and Intercultural Communication*. In: *Intercultural communication. A Global Reader*. Edit. F. E. Jandt, Thousand Oaks-London-New Delhi: Sage Publications, pp. 425-437.
- Rajasingham, L. (2004). *The impact of Universities on Globalisation*. In: *Intercultural communication. A Global Reader*. Edit. F. E. Jandt, Thousand Oaks-London-New Delhi: Sage Publications, pp. 413-425.